

CLAUDIUS RONDEAU'NUN YAZIŞMALARINDA OSMANLI DEVLETİ VE OSMANLI-RUS İLİŞKİLERİ

Alper Başer*

Özet

Claudius Rondeau İngiltere'yi temsilen 1728-1739 yılları arasında Rusya'da bulunmuştur. Rondeau'nun bu süre zarfında İngiltere'deki üstleri ile olan yazışmaları, Osmanlı Devleti'nin iç işleri, Osmanlı-İran ilişkileri, 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı ve Osmanlı-Rus diplomatik ilişkileri hakkında kıymetli bilgiler içermektedir. Oldukça ayrıntılı olan Rondeau'nun yazışmaları bu çalışmada ana hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Claudius Rondeau, Osmanlı Devleti, Rusya İmparatorluğu, İngiltere, İran.*

Abstract

Ottoman State and Ottoman-Russian Relations in the Correspondence of Claudius Rondeau
Claudius Rondeau represented England in Russia between 1728 and 1739. Correspondence of Rondeau with his administers in England during this period contains important information about the internal affairs of the Ottoman State, Ottoman-Persian relations, 1736-1739 Ottoman-Russian War and Ottoman-Russian diplomatic relations. In this study we try to reveal the outlines of Rondeau's correspondence which is quite detailed.

Key Words: *Claudius Rondeau, Ottoman Empire, Russian Empire, England, Persia.*

GİRİŞ

İngiltere'yi uzun yıllar Rus hükümeti nezdinde temsil eden Claudius Rondeau, Saint Petersburg'a ilk olarak 27 Temmuz 1728 tarihinde İngiliz konsülü olarak atanan Thomas Ward'ın sekreteri olarak gelmiştir. 1719 yılında kesilen İngiliz-Rus ilişkilerini yeniden başlatan Thomas Ward'ın yanında bulunan Rondeau, bu tarihten itibaren İngiliz hükümetinin Kuzey Bölgeleri Ofisi'ne Rusya'nın askeri, siyasi, iktisadi yapısı hakkındaki gözlemlerini iletmeye başlamıştır¹. 1731 yılının Şubat ayında Thomas Ward'ın ölümünden sonra Rondeau, İngiltere'nin Saint Petersburg'taki temsilcisi olmuş ve bu görevi

* Yrd. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Afyonkarahisar. baseralper@mynet.com.tr

¹ Bitter 1999, s.72-75; Cross 1997, s.54.

1739'daki ölümüne kadar yürütmüştür². Rondeau görev yaptığı yıllarda büyük başarı göstermiştir. 1734 tarihli ilk İngiliz-Rus Ticaret Antlaşması'nın imzalanmasındaki katkıları nedeniyle "Russian Company" tarafından 150 pound ile ödüllendirilerek 17 Nisan 1735 tarihinden itibaren şirketin Rusya'daki resmi temsilcisi olmuştur³.

Rondeau'nun yazışmaları diğer İngiliz yetkililerin yazışmaları ile birlikte Saint Petersburg'ta Rus İmparatorluğu Tarih Topluluğu tarafından çıkarılan "Sbornik İmperatorskago Russkago İstoriçeskago Obşestva" serisinin⁴ altmış altı, yetmiş altı ve sekseninci ciltleri olarak kurumun temsilcisi A. A. Polovtsova'nın gözetiminde, "Diplomatiçeskaya Peregiska Angliyskih Poslov i Poslannikov Pri Russkom Dvore" başlığı altında yayınlanmıştır. Altmış altıncı cilt 1728-1733 yılları⁵, yetmiş altıncı cilt 1733-1736 yılları⁶ arasındaki yazışmaları içermektedir. 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı'na tekabül eden döneme geldiği için özellikle Osmanlı tarihi için önemli olan sekseninci cilt 1892 yılında Saint Petersburg'da basılmıştır ve 1736-1739 yılları arasındaki yazışmalardan oluşmaktadır⁷.

Rondeau'nun Saint Petersburg'tan İngiltere'ye yolladığı ilk mektup 7 Ağustos 1728,⁸ son mektup ise 29 Eylül 1739 tarihlidir⁹. Rondeau'nun mektuplarının büyük çoğunluğu İngiltere'deki amiri konumundaki Lord Harrington'a ve bazıları da Horace Walpole, Lord Townshend ve Newcastle Dükü'ne gönderilmiştir. Yayınlanan İngilizce metinlerin Rusça çevirileri ile okuyucuya sunulduğu ve İngiliz arşivlerindeki konumunun belirtildiği görülmektedir. Rondeau'nun kaynakları, Kont Osterman ve Kont Biron gibi Rus devlet yetkililerinin kendisine verdiği bilgiler, İstanbul'daki İngiliz elçisi Lord Kinnoul arkasından da halefi Evarard Fawkener ile olan yazışmaları, Saint Petersburg'ta mukim başta Avusturya ve Hollanda olmak üzere diğer devletlerin Rusya nezdindeki elçileri ile yaptığı görüşmelerdir¹⁰. Bunun yanı sıra Rondeau,

² Bitter, 1999, s.114-125; Cross, 1997, s.54.

³ Cross, 1997, s.55.

⁴ Akdes Nimet Kurat bu serinin ismini Türkçe'ye "Tarih Vesikaları Külliyyatı" olarak çevirmiş ve toplam 148 ciltten oluştuğunu yazmış ve Rusya tarihini konu alan çalışmasının ana kaynakları içinde göstermiştir Kurat 1999, s.xxii.

⁵ *Sbornik* 1889.

⁶ *Sbornik* 1891.

⁷ *Sbornik* 1892.

⁸ *Sbornik* 1889, s.2-3.

⁹ *Sbornik* 1892, s.537.

¹⁰ Bu görüşmelere çeşitli örnekler için bkz., *Sbornik* 1889, s.259, 264, 570, 592; *Sbornik* 1891, s.106, 265-266, 311, 330, 355-356, 402, 420 vb.; İstanbul'la olan mektuplaşmalar için bkz., *Sbornik* 1891, s.408-409, 433, 451 vb. Rondeau'nun Rusya'da bulunduğu sırada İstanbul'daki İngiliz elçileri ve faaliyetleri için bkz. Wood 1925, s.552-555.

Rus Çarlığı'nın resmi evraklarına bile ulaşmayı başararak bilgi edinmiştir¹¹. Rondeau'nun kişisel görüşmelerden ve diğer yollardan edindiği bilgileri eleştirel bir süzgeçten geçirdiği görülmektedir. Eleştirel tutumu özellikle 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı'nda kendisini gösterir. Rondeau, Rus yetkililerin verdiği bilgileri ordu içinden diğer kaynaklarla karşılaştırarak İngiltere'deki üstlerine bildirir¹².

A. Rondeau'nun Osmanlı Devleti'nin İçişlerine Dair Verdiği Bilgiler

Rondeau'nun Osmanlı Devleti'nin içişlerine dair verdiği bilgiler içerisinde III. Ahmet'in tahttan indirilmesinden sonra İstanbul'da meydana gelen iktidar mücadelesi, Sarıbeyoğlu İsyanı ve sadrazam değişiklikleri gibi olaylar yer almaktadır.

III. Ahmet'in tahttan indirilmesi ile sonuçlanan sürece dair ilk bilgileri Rondeau İstanbul'daki Rus elçisinin hükümetine gönderdiği haberlere ulaşarak elde etmiştir. İstanbul'da meydana gelen isyanın haberi, olayın gerçekleşmesinden yaklaşık bir ay sonra yani 5-6 Kasım 1730 tarihinde Saint Petersburg'a ulaşmıştır. Bu habere göre isyanın temel nedeni ordu içindeki bir grubun İran seferine gidemeyecek olmasıdır. İsyanı bastırmak isteyen sultanın sadrazamını feda ettiği fakat devrilmekten kurtulamadığı belirtilmiştir. Rondeau bu bilgileri verdikten sonra İstanbul'daki isyan haberinin hem Saint Petersburg'ta hem de Viyana'da memnuniyetle karşılandığını belirtir. Rusların memnuniyetin sebebi, İran'la Türkiye arasındaki çatışmaların bu isyan nedeniyle son bulacağı düşüncesidir. Böylece Rusya böylece iki ülke arasındaki çatışmalara dahil olmaktan kurtulmayı ummaktadır¹³.

Rondeau 30 Kasım tarihli mektubunda İstanbul'daki karışıklıkların devam ettiğini ve yeni sultanın İran'la savaşa devam edeceğini haber veren bir kuryenin geldiğini belirtir¹⁴. 27 Aralık'ta ise Avusturya elçisi Kont Wratislau ile görüşen Rondeau, Onun İstanbul'daki Avusturya elçisinden elde ettiği bilgileri Lord Harrington'a bildirir. Ulaşan bu son haberlere göre Sultan kendisine yeni yasalar dayatmak isteyen isyancıların liderlerini saraya çağırılmış burada da onlardan yirmi sekiz kişiyi öldürterek huzur ve istikrarı sağlamıştır¹⁵.

28 Aralık tarihli bu mektupla kastedilen olayın Patrona Halil ve Muslı Beşe gibi isyancı liderlerinin sarayda öldürülmelerini anlattığı açıkça

¹¹ Sbornik 1889, s.511-512. Rondeau'nun ulaştığı belgeler içinde Kont Osterman'ın Osmanlı sadrazamına cevaben yazdığı mektup da bulunmaktadır, Sbornik 1891, s.437.

¹² Sbornik 1892, s.351-352.

¹³ Sbornik 1889, s.250-251.

¹⁴ Sbornik 1889, s.259.

¹⁵ Sbornik 1889, s.268-269.

ortadadır¹⁶. Bu mektupta İstanbul'a huzurun hâkim olduğu söylenmekle birlikte Mayıs ayında gelen haberler Osmanlı başkentinde sıkıntılarının ve iktidar mücadelelerinin devam ettiğini ortaya koymaktadır. Son gelen bu haberlerde III. Ahmet'in çocuklarından birini tahta geçirmek için düzenlenen yeni bir komplonun ortaya çıktığı, iki bine yakın isyancının Yeniçeri Ağası'nın evine saldırdığı, saraya kaçmayı başaran Yeniçeri Ağasının önderliğinde isyancıların ortadan kaldırıldığı bildirilmiştir. Rondeau, İstanbul'da isyanı destekleyen elli bin kişilik bir topluluk bulunduğunu, isyanın ilk safhada bastırılmamış olsaydı başarılı olacağını açıklar. İsyân teşebbüsünün bastırılmasına rağmen isyancıların liderlerinin ortaya çıkarılmadığı için İstanbul'da huzursuz bir ortamın bulunduğunu ifade eder¹⁷. Takip eden yazışmalarda Rondeau, İstanbul'daki karışıklıkların devam ettiğini ve çatışmaların başladığı andan itibaren on altı binden fazla isyancının öldürüldüğünü rapor eder¹⁸. 11 Ekim 1731 tarihinde Harrington'a gönderdiği mektubunda İstanbul'da yeni bir komplonun orta çıkarıldığını, komplocuların boğdurulduğunu, sadrazamın görevden alınarak sürdürüldüğünü, Yeniçeri Ağasının onun yerine geçtiğini bildirir¹⁹. İstanbul'daki karışıklıkların en azından 1735 yılına kadar uzadığı Rondeau'nun yazışmalarında ifade edilen dikkat çekici bilgilerdendir²⁰.

Osmanlı Devleti'nde I. Mahmut'un iktidarını sağlamlaştırmasından sonra idari yapıya dair gelen haberler ise genelde sadrazam değişiklikleri ve bunların Osmanlı dış politikasına olası etkileri hakkındadır²¹. Sarıbeyoğlu hadisesi²² Rondeau'nun bilgi verdiği olaylar arasında yer almaktadır. Rondeau, Sarıbeyoğlu'nun 1739 yılında Aydın yakınlarında Osmanlı Devleti tarafından üzerine on bin kişilik bir kuvvet ile gönderilen Kaymakamı yenilgiye uğrattığına ve bu yenilgilerden sonra kendisine katılanlarla birlikte asker

¹⁶ Aktepe 1958, s.173-180; Unat 1999, s.57-58, Şem'dânî-zâde ve Subhî Mehmet Efendi Enderun'da katledilenlerin sayısını on sekiz olarak vermektedir, Şem'dânî-zâde 1976, s.18; Subhî Mehmet Efendi 2007, s. 68; Abdulgaffar-ı Kırımı ise hem Osmanlı kaynaklarından hem de Rondeau'dan farklı olarak sarayda öldürülenlerin sayısını yetmiş üç olarak vermektedir, Abdulgaffar-ı Kırımı 1323, s.170.

¹⁷ Sbornik 1889, s.316-317; Osmanlı kaynaklarıyla mukayese için bkz., Şem'dânî-zâde 1976, s.19-21; Subhî Mehmet Efendi 2007, s.74-80.

¹⁸ Sbornik 1889, s.330.

¹⁹ Sbornik 1889, s.382.

²⁰ Sbornik 1891, s.435.

²¹ Sbornik 1891, s.434-435; Sbornik 1892, s.462, 465-466.

²² Şem'dânî-zâde eserinde Rondeau'nun verdiği bilgileri doğrular ve kazandığı zaferden sonra Sarıbeyoğlu'na askerden katılanların olduğunu ifade eder, Şem'dânî-zâde 1976, s. 89; Subhî Mehmet Efendi ise Rondeau gibi Sarıbeyoğlu'na karşı gönderilen kişinin Rikâb-ı Hümayun Kaymakamı Ahmet Paşa olduğunu belirtir fakat diğer bilgileri zikretmez, Subhî Mehmed Efendi 2007, s.500, 515; Sarıbeyoğlu hakkında bkz, Ülker 1989, s.43-52; Ertaş 2007, s.399-411;

sayısının elli bine ulaştığına dair Rus hükümetine İstanbul'dan gelen haberleri Lord Harrington'a bildirir²³. 26 Mayıs tarihli mektubunda ise İzmir'deki Hollanda elçisinin Sarıbeyoğlu'nun zaferine dair hiçbir bilgi vermediğini yazar²⁴.

Rondeau'nun yazışmalarında siyasi gelişmelerin yanı sıra toplumsal hadiselere de yer verildiği görülmektedir. Örneğin 2 Aralık 1732 tarihli mektubunda Rondeau İstanbul'da çok sayıda insanın ölümüne neden olan veba salgının şiddetini kaybettiğini yazmaktadır²⁵.

B. Rondeau'nun Yazışmalarında Osmanlı-İran İlişkileri²⁶

Rondeau'nun yazışmalarında bilgi verdiği konular içinde Osmanlı-İran ilişkileri de bulunmaktadır. Nadir Şah'ın ortaya çıkışı, Osmanlılara karşı kazandığı zaferler, Rusya, İran ve Osmanlı Devleti arasındaki değişen dengelere yazışmalarda yer verilmiştir. Yazışmalar bir bütün olarak ele alındığında askeri açıdan Osmanlı Devleti ve İran arasındaki çatışmaların gelişimi takip edilebilmektedir. Örneğin 1731 ve 1732 yılında Osmanlıların İran'a karşı kazandığı zaferler²⁷, İran'la Osmanlı Devleti arasında 1732 yılında imzalanan barış ve içeriği²⁸, imzalanan barışın Tahmas Kuli Han tarafından çiğnenmesi²⁹ ve O'nun Osmanlılara karşı kazandığı zaferler³⁰ hakkındaki çeşitli bilgilere bu yazışmalarda rastlamak mümkündür.

Rondeau'nun yazışmaları Osmanlı-İran ilişkilerinin Saint Petersburg'ta büyük bir dikkatle takip edildiğini ortaya koymaktadır. Rusların İran ya da Osmanlı Devleti içerisinden elde ettikleri bilgileri karşılaştırarak gündemlerine aldıkları görülmektedir³¹. Rusların İran ve Osmanlı Devleti'nin kendilerine karşı birleşmesi ihtimalinden duydukları korku³² ve Osmanlı Devleti'ni İran'daki çatışmalarda baskın duruma getirecek olan Tatar kuvvetlerinin İran'daki Osmanlı birliklerine iltihakının önüne geçilmesi de yazışmalarda yer alan dikkat

²³ Sbornik 1892, s.451.

²⁴ Sbornik 1892, s.490.

²⁵ Sbornik 1889, s.534-535.

²⁶ Rondeau'nun yazışmaları Osmanlı-İran ilişkilerinin en çalkantılı dönemlerinden birine ve Nadir Şah'ın yükselişine tanıklık etmiştir, bu dönem için bkz., Külbilge 2010 s. 203-298; Ateş 2001.

²⁷ Sbornik 1889, s.330-331, 437.

²⁸ Sbornik 1889, s.449.

²⁹ Sbornik 1889, s.485,

³⁰ Sbornik 1889, s.592; Tahmas Kuli Hanın 1734 yılında Osmanlı kuvvetlerine karşı kazandığı zaferler için bkz., Sbornik 1891, s.307,381, 419, vb.

³¹ İstanbul'dan gelen haberlerin İran'dan gelen haberlerle teyit edilmesine dair bir olumlu bir örnek için bkz., Sbornik 1889, s.592 olumsuz bir örnek için bkz., Sbornik 1891, s.477.

³² Sbornik 1889, s.89; Sbornik 1891, s.106.

çekici bilgilerdendir³³. Bunun yanı sıra İranlıların Osmanlı Devleti'ne karşı Ruslarla ittifak kurmaya çalıştıklarını³⁴, Rusya'dan habersiz Osmanlı Devleti ile barış yapmayacaklarına dair Rus hükümetine olan taahhütlerini³⁵ ve Rusların Osmanlı Devleti ile olan savaşlarını sürdürmeleri halinde İran'ın destek vereceğine dair bilgileri de³⁶ içermektedir³⁷.

C. Rondeau'nun Osmanlı Devleti ve Rus Çarlığı Arasındaki Diplomatik İlişkilere Dair Gözlemleri

Rondeau'nun mektuplarında Osmanlı-Rus diplomatik ilişkileri, iki devlet arasında gerçekleşen yazışmalar büyük yer tutmaktadır. Mektuplarda dönemin Osmanlı kroniklerinde neredeyse hiç zikredilmeyen 1729 ve 1731 yıllarında Rusya'ya gönderilen Osmanlı elçilerinin Rusya'da gerçekleştirdikleri görüşmeler hakkında verilen bilgiler özel bir öneme sahiptir. Rondeau mektuplarında sadece Türk elçisi ifadesini kullanır ve gelen elçilerin isimlerini belirtmez.

Rondeau, 1729 yılının Haziran ayında Lord Harrington'a gönderdiği mektubunda Türk elçisinin gelmek üzere olduğunu yazdıktan sonra elçinin muhtemelen İran'daki Türk-Rus sınırı hakkında konuşacağını ifade etmektedir³⁸. Rondeau'nun amiri konumundaki Thomas Ward da maiyetinin çok kalabalık olduğunu belirttiği elçinin doğrudan Çar ile görüşeceğini ifade eder³⁹. Temmuz ayının başında gelen elçinin İtalyan dönmesi olduğunu; Fransızca, Flemenkçe dillerini bildiğini, Kont Osterman ve Kont Goloşkin ile görüşmeler yaptığını belirtir. Bu görüşmelerin içeriği hakkında ilk aşamada bilgi edinemeyen Rondeau, İran meselesi hakkında bilgi vererek Rusların sıcak çatışmaya hazırlandıklarını açıklar⁴⁰. 3 Eylül 1729 tarihli mektubunda ise Türk elçisi ile Rus yetkililer arasındaki görüşmelerin içeriğini öğrendiğini ifade ettikten sonra temel olarak İran ve Dağıstan'la ilgili olan görüşmelerin içeriğini

³³ Sbornik 1891, s.35,62,106 vb.

³⁴ Sbornik 1891, s.189.

³⁵ Sbornik 1892, s.46, 68.

³⁶ Sbornik 1892, s.391.

³⁷ İran ile Rusya arasındaki işbirliği Osmanlı kaynaklarına da yansımıştır, bkz. Şem'dâni-zâde 1976, s.42; Subhî Mehmet Efendi bu işbirliği hakkında daha ayrıntılı bilgi verir, Ruslar ile İranlılar arasında imzalanan ittifaknamenin suretinin Hetman Orlik tarafından ele geçirilerek İstanbul'a gönderildiğini belirtir, Subhî Mehmet Efendi 2007, s.285.

³⁸ Sbornik 1889, s.53.

³⁹ Sbornik 1889, s.56.

⁴⁰ Sbornik 1889, s.57-58.

Lord Towshend'e yazar⁴¹. Rondeau son olarak Türk elçisinin Ekim ayı başında memnun bir şekilde ayrıldığı belirtilir⁴².

Rondeau'nun bilgi verdiği diğer bir Türk elçisi de Moskova'ya 22 Mart 1731 tarihinde gelmiştir. Rondeau, elçinin her zamanki gibi büyük bir debdebe ile şehre giriş yaptığını, babasıyla birlikte Paris'te bulunduğu sırada Fransızca öğrendiğini ve Moskova'daki bütün yabancı elçilikleri ziyaret etmek istediğini belirtmiştir⁴³. Elçi, Çariçe ile ilk defa 27 Mart'ta görüşmüş akabinde İstanbul'daki Rus elçisinin yaptığı gibi Moskova'daki diğer yabancı temsilciliklere gelişi hakkında bilgi vermiştir⁴⁴. Rondeau, birkaç defa görüştüğü Türk elçisinin şahsi nitelikleri hakkında da bilgi verir, O'nun bir beyefendi olduğunu, Fransızca'yı fena konuşmadığını, içki içmek dışında iyi bir Müslüman olduğunu ifade eder⁴⁵.

Rondeau'nun bahsettiği elçilerden ilki ve 1729 yılında Rusya'ya gelen elçi Giritli Mehmet Bey iken 1731 yılında gelen elçi Yirmisekiz Çelebizâde Mehmet Sait Bey'dir. Mehmet Sait Bey ilerleyen süreçte 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı'nı sonlandıran görüşmelerde de yer almış ve sadrazamlık mevkiine kadar yükselmiştir⁴⁶.

Osmanlı-Rus diplomatik ilişkilerine dair Rondeau'nun yazışmaları İngiltere ve Hollanda'nın başlangıçtan itibaren Osmanlı Devleti ile Ruslar arasındaki gerginliğin savaşa dönüşmesini önlemeye çalıştıklarını⁴⁷, savaşın başlamasından sonra ise savaşan devletler arasında barışı sağlamak için uğraştıklarına dair çok sayıda bilgiyi içerir⁴⁸. Bunun yanı sıra Rusların Özi'de ele geçirdikleri Yahya Paşa üzerinden Osmanlılar'la doğrudan barış arayışına

⁴¹ Sbornik 1889, s.88-90.

⁴² Sbornik 1889, s.101.

⁴³ Sbornik 1889, s.304.

⁴⁴ Sbornik 1889, s.308, 309.

⁴⁵ Sbornik 1889, s.317.

⁴⁶ Unat 1992, Elçiler Listesi Tablo XI; Damat İbrahim Paşa tarafından Fransa'ya elçi olarak gönderilen ve sefaretnamesiyle tanınan Yirmisekiz Çelebizâde Mehmet Efendi'nin oğlu olan Mehmet Sait Bey'in Fransa, Rusya, İsveç gibi ülkelere elçilikleri de içeren renkli hayat öyküsü için bkz. Afyoncu 2003, s.524-525; Mehmet Sait Bey'in 1739 yılındaki görüşmelere katılımı için bkz. Subhî Mehmet Efendi 2007, s.502-503;

⁴⁷ Sbornik 1891, s.266, 311,417; Sbornik 1892, s.13-14; Subhî Mehmet Efendi ve Şem'dânî-zâde de İngiltere ve Hollanda elçilerinin aracılık teşebbüslerini ifade eder, Subhî Mehmet Efendi 2007, s.294, 298; Şem'dânî-zâde 1976, s.42-43; Viyana tarafından Osmanlı taraftarı olarak görülen Hollanda elçisi Cornelis Calkoen'in barış görüşmelerinde rolü için bkz, Erdbrink 1975, s.220-259.

⁴⁸ Sbornik 1892, s.126, 129-130, 231, 240, 255, 262, 263, 287, 298. 400 vb.

girmelerinden⁴⁹, barış için taleplerine⁵⁰ ve Fransa'nın barış sürecine dahil oluşu⁵¹ hakkında kıymetli bilgileri içermektedir.

Rondeau'nun yazışmaları Osmanlı-Rus ilişkilerinde Polonya ve İsveç'in konumlarına, Fransızların bu ilişkilerdeki aracılık rollerine ve Osmanlı-İsveç-Polonya ilişkilerinin Rus dış politikasına etkilerine dair bilgileri de ihtiva etmektedir⁵².

D. Rondeau'nun Yazışmalarında 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı

Rondeau'nun yazışmalarına göre 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı'nın görünür sebebi, Osmanlı Devleti'nin Kırım kuvvetlerini Kafkaslar üzerinden İran cephesine sevk etmesi ve Rusların bu kuvvetlerin ilerleyişini önlemeleridir.⁵³ Genel olarak savaşın sebeplerine baktığımızda ise Rusların Osmanlı kuvvetlerinin Kafkaslardaki ve Hazar çevresine hakim olma ihtimalinden duydukları korku⁵⁴, Dağıstan meselesi⁵⁵ ve Prut'ta kaybedilen Azak'ı yeniden ele geçirmek için politik ve askeri koşulları uygun bulmalarındır⁵⁶. Osmanlı Devleti açısından ise savaşın sebepleri Rusların Tatar kuvvetlerinin ilerleyişine müdahaleleri, Prut Antlaşması'nda verdikleri sözü çiğneyerek Polonya'da asker bulundurmaları⁵⁷, Polonya'daki krallık seçimlerine müdahale etmeleri⁵⁸, yine Prut Antlaşması'nı çiğneyerek Azak kalesinin 20 mil (32 km) yakınlarındaki Nova Crepousky'e bir kale inşa etmeleridir⁵⁹. Rondeau'nun yazışmalarında genel olarak ifade ettiği bu sebepler Osmanlı kaynakları ile paralellik göstermektedir⁶⁰.

Rondeau'nun yazışmaları Rusların 1734 yılından itibaren Osmanlı Devleti ile çıkacak bir savaş için hazırlandıklarını⁶¹, Rus idarecilerden Kont

⁴⁹ Sbornik 1892, s.220, 227-228, Rusların Yahya Paşa üzerinden olan barış arayışları Osmanlı kaynaklarında daha ayrıntılı şekilde ortaya konulmuştur, Subhî Mehmet Efendi 2007, s.479-480; Şem'dânî-zâde 1976, s. 83, Güler 2008, s.150.

⁵⁰ Rusların 1737 yılındaki görüşmelerdeki talepleri için bkz, Sbornik 1892, s.198-199.

⁵¹ Sbornik 1892, s.225, 231, 249, 263, 310, 330, 333, vb.

⁵² Polonya için bkz, Sbornik 1891, s.120, 139, 157, 170, 228, 238-239, 256-57, 443-444; İsveç için bkz, s. Sbornik 1891, s.355-56, Sbornik 1892, s.296, 320, 350, 430.

⁵³ Sbornik 1891, s.409- 410, 431, 453, 460, 465.

⁵⁴ Sbornik 1891, s.412, 426.

⁵⁵ Sbornik 1891, s.431-432.

⁵⁶ Sbornik 1891, s.486.

⁵⁷ Sbornik 1889, s.216.

⁵⁸ Sbornik 1891, s.157.

⁵⁹ Sbornik 1889, s.216.

⁶⁰ Şem'dânî-zâde 1976, s.40-41; Subhî Mehmet Efendi 2007, s.282-283.

⁶¹ Sbornik 1891, s.175, 312.

Osterman'ın Türklere karşı savaşı teşvik ettiğini⁶² ve Fransızların Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya ve Avusturya'ya karşı savaşa yönlendirdiğini ortaya koymaktadır⁶³. Rondeau'nun verdiği bilgiler Rusların savaşı 1735 yılında başlatmaya karar verdiklerini fakat iklim koşullarının elverişsizliği nedeniyle bunu yapamadıklarını gösterir⁶⁴.

Savaşın askeri boyutu, Rus ordusunun miktarı, nitelikleri ve hazırlıkları hakkında da çeşitli bilgiler Rondeau'nun yazışmalarında karşımıza çıkmaktadır. Örneğin sekseninci cildin sonunda verilen ek belge 1737 yılındaki Rus kuvvetlerinin sayısını, türlerini Kalmuk ve Ukrayna Kazakları gibi düzensiz birlikleri ve miktarlarını ortaya koymaktadır⁶⁵. Avusturya ile Rusya arasında 1734 yılından itibaren işbirliği olduğu, Rusların Avusturya'ya karşı gerçekleştirilecek bir Osmanlı saldırısında Avusturya'yı destekleyeceklerini Osmanlı yetkililerine açıkça ifade ettikleri görülmektedir⁶⁶.

Rondeau'nun yazışmaları 1735 yılının Ağustos ayında Kont Münih'in Polonya'daki görevini Hesse-Homburgh'a devretmesi ve Kiev'e gelmesi ile birlikte Rusların Osmanlı Devleti'ne karşı büyük bir askeri güç toplamaya başladıklarını ortaya koymaktadır⁶⁷. Eylül ayında Kont Münih, Pavlof'a gitmiş ve Azak kalesini kuşatmak için topçularının büyük bölümünü Azak kalesine yirmi mil mesafede bulunan Saint Anne kalesine göndermiştir Pavlof ve Voronoge'deki Rus askerlerini denetlemiştir⁶⁸. Rusların yaptıkları büyük askeri hazırlıklar Osmanlı yöneticilerinin gözünden kaçmamış ve İngilizlerin aracılığı ile bu durumun nedenlerini öğrenmeye çalışmışlardır. Bu gelişmeler sırasında Rus askeri birlikleri ile Nogaylar arasında çıkan çatışmada bine yakın Nogay öldürülmüştür⁶⁹.

Rondeau 1736 yılının Şubat ayında gönderdiği mektupta, Kont Münih komutasındaki Rus askeri birliklerinin sayısının yüz on bine ulaşacağını ve bu birliklerin ikiye ayrılarak Azak ve Kırım üzerine yürüyeceğini belirtir⁷⁰. Osmanlı Devleti'nin de bu gelişmeler üzerine doksan bin kişilik bir ordu hazırladığını Fawkener'den aldığı bir mektuba dayanarak Harrington'a haber verir⁷¹. Rusların müttefiki olan Avusturya'nın bu gelişmelerden ve Türk-Rus

⁶² Sbornik 1891, s.492.

⁶³ Sbornik 1891, s.289, 302.

⁶⁴ Sbornik 1891, s. 445, 451.

⁶⁵ Sbornik 1892, s.549-555.

⁶⁶ Sbornik 1891, s.301-302, 311-312.

⁶⁷ Sbornik 1891, s.439.

⁶⁸ Sbornik 1891, s.444-445.

⁶⁹ Sbornik 1891, s.475-476.

⁷⁰ Sbornik 1891, s.485-486.

⁷¹ Sbornik 1891, s.488.

Savaşın ortaya çıkması ihtimalinden duydukları hoşnutsuzluk da yazışmalara yansımıştır⁷². Rondeau, Kont Münih'in Azak'a saldırmak için otların, atları besleyecek kadar büyümesini beklediğini belirtir⁷³. 1736 yılının Nisan ayı başlarında Ukrayna'daki Rus kuvvetlerinin sayısı iki yüz elli bine yaklaşmıştır. Düzenli birliklerin yanı sıra Kazaklar ve Tatarlardan oluşan bu kuvvetler ikiye ayrılmış ana kuvvetlerin başında Kont Münih bulunurken ordunun diğer yarısının komutasına General Lacy getirilmiştir⁷⁴. Nisan ayının on yedisi tarihiyle Lord Harrington'a gönderdiği mektubunda Rondeau sıcak savaşın başladığını haber vermektedir⁷⁵.

1736-1739 savaşının kuzey cephesine bir bütün olarak bakıldığında bu savaşın başlıca olaylarının Azak ve Özi kalelerinin düşüşü, önce Kont Münih'in ardından da General Lacy'nin Or Kapısını (Perekop) aşmayı başarıp Kırım yarımadası içine girerek gerçekleştirdikleri seferler ve yine Kont Münih'in 1738 Bender saldırısı olduğu bilinmektedir⁷⁶.

Azak kalesinin düşüşüne dair olan Rondeau yazışmaları, Rusların ilk olarak Azak kalesi yakınlarındaki üç küçük kaleyi birkaç kayıpla ele geçirdiklerini ortaya koymaktadır. Bu aşamadan sonra ise Azak kalesi ve çevresini inceleyen Kont Münih'in düzenli birliklerden otuz bin kişiyi ve düzensiz birliklerden Kazakları kuşatma için bırakarak geride kalan ordunun büyük kısmı ile Kırım üzerine yürüdüğünü yazmaktadır⁷⁷. Azak kuşatmasının komutası ise General Lacy'e bırakılmıştır⁷⁸. 37 parça top ve 22 havana sahip olan General Lacy'nin kuvvetlerini Paluftan hareket eden Tuğamiral Bredale denizden desteklemiştir⁷⁹. Azak kalesi içindeki cephaneliğin patlaması kaledeki Türk kuvvetlerini zora sokmuştur⁸⁰. Son olarak Azak kalesinin 20 Haziran 1736 tarihinde teslim olduğu haberini, General Lacy'nin oğulları getirmişlerdir⁸¹. Rondeau, Azak kalesinin düşüşü süreci hakkında General Lacy'nin mektubuna dayanarak yaklaşık altı bin kişi civarında olan Azak'taki Türk garnizonunun sayısının üç binin altına indiğini ve geride kalanların bin yedi yüz tanesinin

⁷² Sbornik 1891, s.490.

⁷³ Sbornik 1891, s.496.

⁷⁴ Sbornik 1891, s.499-500.

⁷⁵ Sbornik 1891, s.502.

⁷⁶ Şirokorad 2009, s.90-124; Uzunçarşılı 2007, s.253-267, 291-292.

⁷⁷ Sbornik 1891 s.502; Şem'dâni-zâde ve Subhî Mehmet Efendi Azak üzerine gelen Rus askerinin miktarını doksan bin olarak göstermektedir, Şem'dâni-zâde 1976, s.42; Subhî Mehmet Efendi 2007, s.293.

⁷⁸ Sbornik 1891, s.509.

⁷⁹ Sbornik 1891, s.524.

⁸⁰ Sbornik 1891, s.530.

⁸¹ Sbornik 1891, s.531-532.

yeniceyi olduğunu toplam Rus kaybının ise dört bin seksen kişi olduğunu Horace Walpole'a bildirmiştir.⁸²

Rondeau, Kont Münih'in ünlü Kırım seferinin gelişimi hakkında da önemli bilgiler vermiştir. Rondeau, Kont Münih'in gönderdiği mektuba dayanarak Rus ordusunun Samara ve Kırım arasında tabyalarla desteklenen bir ikmal hattı oluşturduğunu, Kont Münih'in kuvvetleri ile birlikte yüz seksen verst (192 km) uzakta bulunduğu Or Kapısına Haziranın on dördünde ulaşmayı, Or Kapısını da altı ya da sekiz gün içinde ele geçirdikten sonra Kırım içlerinde ilerlemeyi hedeflediğini yazar⁸³. Gelişmeler Kont Münih'in tahmin ettiği gibi olmuştur. 12 Haziran tarihli mektubunda Rondeau, Kırım'ın anahtarı konumundaki Or Kapısı'nın fethedildiğini, buraya kısa bir süre önce Osmanlı Kaptan-ı Deryası tarafından yerleştirilen iki bin beş yüz yeniceinin herhangi bir direniş göstermeden teslim olduklarını, Rusların seksen dört parça top ele geçirdiklerini ve tüm bu çatışmalarda sadece üç adam kaybettiklerini belirtir. Or Kapısının denetimi için Repline adlı komutanını dört bin düzenli asker ve üç bin Kazakla birlikte geride bırakan Kont Münih'in ise Kırım içerisinde yirmi mil (32 km) kadar ilerlediği bilgisini de ilave eder⁸⁴.

Rondeau, Haziran ayının sonlarına doğru gönderdiği mektubunda Gözleve'yi ele geçiren Kont Münih'in Bahçesaray'a doğru ilerlediğini, yarımada dışındaki önemli merkezlerden Kılburun'un ise General Leontof tarafından işgal edildiğini yazmaktadır⁸⁵. 24 Temmuz 1736 tarihli mektubunda ise Kont Münih'in Bahçesaray'ı nasıl ele geçirdiğini, direnmeye çalışan Tatar ve yeniceyi kuvvetlerini Ten ve Zaporog Kazakları'nın yenilgiye uğrattığını, Ruslara bağlı Kalmuk ve Tatar kuvvetlerinin dağlara çekilen Kırım Hanı ve beraberindekileri takip ettiğini yazar. Bundan sonra ise işe sıkıntısı nedeniyle Rus ordusunun Or Kapısına geri çekildiğini belirtir⁸⁶. Bu saldırı sırasında Kırım Tatarları'nın önemli bir bölümünün Kuban tarafına kaçtığı geride kalan Tatarların ise Kont Münih'in kuvvetlerine sürekli taciz saldırıları gerçekleştirdikleri yine Rondeau'nun yazışmalarından anlaşılmaktadır⁸⁷. 1736 yılının Eylül ayı gelmeden Rus kuvvetleri Or Kapısı ve Kılburun'daki kaleleri havaya uçurduktan

⁸² Sbornik 1891, s.539.

⁸³ Sbornik 1891, s.514-515.

⁸⁴ Sbornik 1891, s.521; olayların Kırımlı şahidi Abdulgaffar-ı Kırımlî, Or Kapısı'nın harap halinden, buradaki Türk ve Tatar askerinin sayısının azlığından ve Rus kuvvetlerinin Or Kapısı'nın nasıl geçtiğinden bahseder, Or Kapısı'ndaki yeniceilerin kolayca teslim olmalarını eleştirir, Abdulgaffar-ı Kırımlî 1323, s.174-180.

⁸⁵ Sbornik 1891, s.530-531.

⁸⁶ Sbornik 1891, s.542-543.

⁸⁷ Sbornik 1892, s.26, 56.

sonra Tzaritzinska'ya geri çekilmiştir⁸⁸. Rondeau bu sefer esnasında Rusların söylediklerinden daha fazla sayıda asker kaybettiklerini İngiltere'deki amirlerine belirtmiştir⁸⁹.

Rondeau'nun yazışmalarına göre Kont Münih'in Kırım'dan çekilmesinden sonra gerçekleşen en önemli askeri olay Kalmuk ve Ten Kazakları'nın Kuban'daki Tatar kabilelerine 1737 yılının başında gerçekleştirdikleri saldırıdır. Bu saldırı sonucunda özellikle Yedişkul kabilesi çok büyük darbe almıştır. On binin üzerinde kadın ve çocuğun Kalmuk ve Kazaklarca esir edildiğini, yirmi bin atın ele geçirildiğini, bu saldırıda öldürülen Tatarların sayısının ise tam olarak bilinmediğini ifade eder⁹⁰. Rondeau diğer bir mektubunda da Mart ayı içerisinde Kırım Hanı'nın Rus öncü kuvvetlerini tamamen yenilgiye uğrattığını belirtir⁹¹.

Rondeau, General Lacy'nin Kırım ve Azak üzerine yürüyeceğinden ilk olarak 1737 yılının Nisan ayında gönderdiği mektubunda bahseder. Kırk bin düzenli askerin yanı sıra Kazak ve Tatar gruplardan oluşan General Lacy'e bağlı Rus ordusunun Donetz nehri üzerindeki İsum'da toplanmakta olduğunu bildirir⁹². 30 Nisan tarihli mektubunda General Lacy'nin Tavrof'daki bütün filo ile birlikte Azak'a geldiğini buradan da ya Kırım ya da Tamarof adasına ilerleyeceğini üstlerine açıklar⁹³. Rondeau ilerleyen süreçte General Lacy'nin gönderdiği mektuplara dayanarak şu bilgileri vermektedir. Rus kuvvetleri Or Kapısının dışında bir geçit bularak Kırım'a girmeyi başarmıştır. Türkler ve Tatarlar tarafından Arabat'ta oluşturulan direniş hattını ise Kalmuk ve Kazaklar dağıtmışlardır⁹⁴. Daha sonra ise Rus kuvvetleri Karasu'yu ele geçirmiş, Ten Kazakları ve Kalmuklar'dan oluşan bir kuvvet de Bahçesaray'ı tamamen yerle bir etmiştir⁹⁵.

1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı'nın en önemli aşamalarından birisi de Özi kalesinin Ruslar tarafından işgali ve Yahya Paşa'nın esir edilmesidir⁹⁶. Rondeau'nun yazışmaları Kont Münih'in kuşatmadan önce Tatar kılığına girerek Özi kalesine sızmayı başaran bir Rus mühendis sayesinde kalenin durumu

⁸⁸ Sbornik 1892, s.31.

⁸⁹ Sbornik 1892, s.39, 42; Rondeau, Kont Münih Ukrayna'ya çekildiğini, Rusların askeri kaybının çok fazla olduğunu tekrar İngiltere'deki üstlerine belirtir, Sbornik 1892, s.56.

⁹⁰ Sbornik 1892, s.90-92, 1738 yılının Mayıs ayında Donduk Ombo liderliğindeki Kalmuklar Kuban Tatarlarına büyük çaplı bir saldırı daha gerçekleştirerek Tatarlara büyük zarar vermişlerdir. Sbornik 1892, s.291, 297-298.

⁹¹ Sbornik 1892, s.111-112.

⁹² Sbornik 1892, s.127.

⁹³ Sbornik 1892, s.135.

⁹⁴ Sbornik 1892, s.169.

⁹⁵ Sbornik 1892, s.192.

⁹⁶ Özi kalesinin düşüşü ve Yahya Paşa için bkz. Güler 2008, s.141-150.

hakkında ayrıntılı bilgiye ulaştıklarını ortaya koymaktadır⁹⁷. Kont Münih'in Rus hükümetine gönderdiği raporlara dayanan Rondeau, Rus ordusunun Buğ nehrini 16-18 Haziran 1737'de geçtiğini ve Özi'de yeterli sayıda Türk askerinin bulunmadığını ifade eder⁹⁸. Daha sonraki mektubunda ise Türk ve Tatar kuvvetlerinin Rus ilerleyişini yavaşlatmak için Rus ordusunun ilerleyeceği bölgedeki bütün otları yaktıklarını, Rusların bunun yanı sıra susuzluktan büyük sıkıntı çektiklerini, üç günlük zor bir yolculuktan sonra kale önüne gelen Rus kuvvetlerinin kuşatmayı başlattıklarını, kalenin barut deposunun isabet eden bir top mermisi ile patlatıldığı ve kalenin bundan sonra şiddetli bir saldırı ile alındığını belirtir⁹⁹.

Rondeau 6 Ağustos 1737 tarihli mektubunda Özi kalesinin düşüşü hakkında daha ayrıntılı bilgiler verir. Bu mektupta özellikle Ten Kazaklarının kalenin alınışında etkili oldukları, kalenin yirmi üç bin yeniçeri ve sipahiden oluşan bir kuvvet tarafından savunulduğu, Rusların yaklaşık bin kişiyi çatışmada kaybettikleri, Türklerin kaybının ise on yedi bin olduğunu belirtir. Üç bin beş yüz civarında Türkün esir alındığını bunlar arasında Serasker Yahya Paşa'nın da bulunduğunu ifade eder¹⁰⁰. Fakat metin içinde verilen Rumanzof ile Yahya Paşa arasında geçtiği ifade edilen konuşma Türk ordusunun sayısının aslında daha az olduğunu ortaya koymaktadır¹⁰¹. Rondeau son olarak Lord Harrington'a Rusların kayıplarına dair verdikleri sayıların az olduğunu, gerçek kayıplarının daha fazla olduğunu düşündüğünü belirtir. Kont Münih'in 9 Ağustos tarihli gönderdiği mektubuna dayanan Rondeau, Rus ordusunun çekilmeye başladığını ve Türk kuvvetleri tarafından taciz edildiğini ifade eder¹⁰². Özi'nin düşüşüne sebep olarak gösterilen Osman Halisa Efendi'nin öldürülmesi de Rondeau'nun yazışmalarına yansıyan bilgiler arasındadır¹⁰³.

Rondeau'nun sekseninci ciltteki yazışmaları Özi'nin düşüşünden sonra General Lacy ve Kont Münih'in ilerleyen dönemdeki askeri faaliyetleri ve savaşın gelişimi hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bu bilgiler içerisinde Kont Münih'in 1738 Bender Seferi¹⁰⁴, Hotin'de meydana gelen çatışmalar¹⁰⁵, General Lacy'nin Kırım cephesindeki faaliyetleri¹⁰⁶ ve Rus ordusunun insan ve

⁹⁷ Sbornik 1892, s.163.

⁹⁸ Sbornik 1892, s.165.

⁹⁹ Sbornik 1892, s.172-173.

¹⁰⁰ Sbornik 1892, s.179-181.

¹⁰¹ Bu konuşmada Rumantzof bu kadar küçük bir yeri bu kadar büyük orduya karşı nasıl savunmayı umduğunu Yahya Paşa'ya sormuştur, Sbornik 1892, s.181.

¹⁰² Sbornik 1892, s.196.

¹⁰³ Sbornik 1892, s.194.

¹⁰⁴ Sbornik 1892, s.321, 331, 334-335, 343-345, 348 vb.

¹⁰⁵ Sbornik 1892, s.513, 518, 520-521, 529-530.

¹⁰⁶ Sbornik 1892, s.328-329, 336,

maddi kayıpları da bulunmaktadır¹⁰⁷. Rondeau, 1738 yılının Ekim ayında gönderdiği mektubunda Rus hükümetinde Türklerin kendi sınırları içerisinde kalıp savunma yaptıkları müddetçe yenilmeyeceklerine dair bir kanaatin—oluştüğünü belirtir¹⁰⁸

Rondeau'nun yazışmaları Osmanlı-Rus Savaşı'nın Avusturya cephesi ve bu cephedeki gelişmelerin Rus hükümetine yansımaları hakkında bilgiler içermektedir. Avusturya hükümetinin savaşa dahil oluş süreci ve sebepleri, Avusturya kuvvetlerinin faaliyetleri, bu faaliyetlerin Rus hükümeti tarafından algılanışı yazışmalarda zikredilen bilgiler arasındadır¹⁰⁹.

SONUÇ

Claudius Rondeau'nun 1728-1739 yılları arasındaki dönemi kapsayan yazışmaları Rusya ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin başkentinde güçlü bir haber alma ağı kurduklarını göstermektedir. Bu yazışmalar İngiltere'nin Osmanlı-Rus Savaşı'nı engellemek için elinden geleni yaptığını ortaya koymaktadır.

Rondeau'nun yazışmaları özellikle 1736-1739 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sebepleri, savaşın gelişimi hakkında kıymetli bilgiler vermektedir ve yazışmalar 1736-1739 yılları arasında devam eden savaşta en büyük zararı Kırım ve Kuban çevresinde yaşayan Tatar toplulukların gördüğünü, Rus kuvvetlerinin Özi, Azak, Kırım gibi Türk-Tatar bölgelerini işgal edebilecek güce eriştiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Rondeau'nun yazışmaları Osmanlı Devleti'nin dahili ve harici siyasetindeki gelişmelerin Rusya tarafından dikkatle takip edildiğini ve Rus siyasetinin bu gelişmeler dikkate alınarak planlandığını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra yazışmalarda Osmanlı Devleti tarafından Rusya'ya gönderilen elçilerin faaliyetleri ve kişilikleri hakkında da ilgi çekici bilgiler yer almaktadır. Sonuç olarak Rondeau'nun yazışmaları 1728-1739 yılları arasındaki Osmanlı-İran ve Osmanlı-Rus ilişkilerini araştıranlar için temel bir kaynaktır.

¹⁰⁷ Sbornik 1892, s.370, 372.

¹⁰⁸ Sbornik 1892, s.369.

¹⁰⁹ Sbornik 1892, s.11, 58, 82, 105, 164, 215-216, 224-225, 272-273, 332 vb.

KAYNAKLAR

- Abdulgaffar-ı Kırımî 1323
Abdulgaffar-ı Kırımî, *Umdetü't Tevârih*, Neşreden: Necip Asım, İstanbul 1323.
- Afyoncu 2003
Erhan Afyoncu, "Mehmed Said Paşa, Yirmisekizçelebizâde", *TDVİA*, C. 28, s. 524-525.
- Aktepe 1958
M. Münir Aktepe, *Patrona İsyanı (1730)*, İstanbul
- Ateş 2001
Abdurrahman Ateş, *Avşarlı Nadir Şah ve Döneminde Osmanlı-İran Mücadeleleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Bitter 1999
Micheal Jay Bitter, *A British Embassy to St. Petersburg: George, Lord Forbes and the Anglo-Russian Commercial Treaty, 1733-1734*, Minnesota Üniversitesi, yayınlanmamış doktora tezi, Minnesota
- Cross 1997
Anthony Glenn Cross, *By The Banks of Neva, Chapters From The Lives and Careers of The British in Eighteen Century Russia*, Cambridge.
- Erdbrink 1975
G.R. Bosscha Erdbrink, *At The Threshold of Felicity: Ottoman-Dutch Relations During The Embassy Of Cornelis Calkoen At The Sublime Porte 1726-1744*, Ankara.
- Ertaş 2007
M. Yaşar Ertaş, "18. Yüzyılda Bir Osmanlı Eşkıyası: Sarıbeyoğlu Mustafa", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu*, Isparta, s.399-411.
- Güler 2008
Mustafa Güler, "1737 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Özi'nin Elden Çıkması", *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXIII/1, s.137-156.
- Kurat 1999
Akdes Nimet Kurat, *Rusya Tarihi; Başlangıçtan 1917'e Kadar*, Ankara.
- Külbilge 2010
İlker Külbilge, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-İran Siyasi İlişkileri (1703-1747)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Sbornik 1889*
Sbornik İmperatorskago Russkago İstoriçeskago Obşestva, Tome 66, Denetleyen: A. A. Plotsova, Saint Petersburg
- Sbornik 1891*
Sbornik İmperatorskago Russkago İstoriçeskago Obşestva, Tome 76, Denetleyen: A. A. Plotsova, Saint Petersburg
- Sbornik 1892*
Sbornik İmperatorskago Russkago İstoriçeskago Obşestva, Tome 80, Denetleyen: A. A. Plotsova, Saint Petersburg
- Subhî Mehmet Efendi 2007
Subhî Mehmet Efendi, *Vak'anüvis Subhî Mehmed Efendi, Subhî Tarihi, Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin)*, Haz. Mesut Aydın, İstanbul.

Alper Başer

- Şem'dânî-zâde 1976 *Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târîhi Mür'it Tevârih*, Haz. M. Münir Aktepe, İstanbul.
- Şirokorad 2009 A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana, Osmanlı-Rus Savaşları, Kırım, Balkanlar, 93 Harbi ve Sarıkamış*, Çev. Ahsen Batur, İstanbul.
- Unat 1992 Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara.
- Unat 1999 Faik Reşit Unat, *1730 Patrona İhtilali Hakkında Bir Eser Abdi Tarihi*, Ankara.
- Uzunçarşılı 2007 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi IV. Cilt, I. Kısım*, Ankara.
- Ülker 1989 Necmi Ülker, "Sarıbey Oğlu'nun İzmir'e Yürüyüşü ve Avrupalı Tüccarlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi IV*, s.43-51.
- Wood 1925 A. C. Wood, " The English Embassy at Constantinople", *The English Historical Review*, Vol. 40, No. 160, s.533-561.

Alper Başer